

מבט תורני על שוני ודמיון בין המינים

מתוך שיחה עם הרב משה ליכטנשטיין | ראש ישיבת הר עציון

כיצד אתה רואה את ההבדלים בין גברים ונשים וכיצד הם משתקפים בעולמה של עבודת ה' בכלל ושל תלמוד תורה בפרט?

בודאי שישנם הבדלים כאלה, אחרת לא היינו קוראים להם "אישה" ו"אישה" אלא היה לנו שם אחד לשניהם. ברמה הפיזית, אנו מציינים זאת ע"י הביטוי "זכר ונקבה". אין חולק שקיימים הבדלים פיזיולוגיים בין המינים. הדילמה היא ביחס למרכיבים הנפשיים והקוגניטיביים של החיים. גם כאן, אנו מבדילים ביניהם ע"י שימוש במלים שונות - "אישה ואישה" - ואף המציאות מלמדת אותנו שאכן יש הבדלים.

החיים ויחסנו למציאות מתנהלים בשני מישורים: המישור הרציונלי והמישור החווייתי הנפשי. המרכיב הרציונלי הוא אחיד ואוניברסלי, בהיותו מבוסס על כללים לוגיים שאינם תלויים באדם הפרטי ואילו המרכיב החווייתי מבוסס על הרושם הסובייקטיבי התלוי במבנה הנפשי של האדם הפרטי. ככל שמדובר בכללים לוגיים, אין פערים משמעותיים בין גבר לאישה כי הלוגיקה והמתודה המדעית זהים. מדען ממין זכר או נקבה פועלים לפי אותם כללי היסק מדעיים וביולוג או ביולוגית, פיזיקאי או פיזיקאית חוקרים בצורה דומה. לעומת זאת, החוויות, התחושות והרגשות העוברים על האדם באופן אישי מתאפיינים ע"י הבדלים בין גברים לנשים.

היחסים האישיים בנויים על כך שהזווית הנשית והגברית שונה וכל אחד תורם את תרומתו היחודית. אדגיש שכשאני מדבר על הבדלים בין גברים ונשים, הכוונה היא בתור אבות טיפוס ובאופן כללי, ובודאי שיש יוצאים מן הכלל.

דוגמא לפערים הללו, ביחס להורות, ניתן למצוא בקטע יפה בספר אדם וביתו של הגר"ד סולובייצ'יק:

אדם הראשון קרא את שם אשתו חוה כי היתה "אם כל חי" אך שמו שלו איננו מזוהה עם אבהות. הוא קרוי אדם או איש אבל לא אב. תפקידו כאב לא תואר באורח סמל בשמו, שלא כתפקידה של חוה האם. (עמ' 125). אצל האישה, האמהות מהווה חלק מזוהותה אך האישה היא "אדם" שכובש את האדמה. גם הסיפורים של יעקב ורחל וחנה ואלקנה משקפים את ההבדל ביחס ההורי בין איש ואישה.

חו"ל היו מודעים להבדלים הללו במישורים הרגשיים והביעו זאת במימרות שונות וגם בדברי הגמרא בברכות לא:

וחנה היא מדברת על לבה... אמרה לפניו: רבונו של עולם, כל מה שבראת באישה לא בראת דבר אחד לבטלה, עינים לראות, ואזנים לשמוע, חוטים להריח, פה לדבר, ידים לעשות בהם מלאכה, רגלים להלך בהן, דדים להניק בהן; דדים הללו שנתת על לבי למה, לא להניק בהן? תן לי בן ואניק בהן.

חנה קובלת על כך שיש לה את היכולת הפיזית לתת חיים אך איננה מממשת אותה. הגבר יכול להשאיר את הזרע וללכת, אך האישה מגדלת תינוק בתוך רחמה ואחרי הלידה

היא מזינה אותו. זו דוגמא להבדלים בין גברים ונשים שמשקפים בתחומים אחרים.

לאור זה, בחינת אופי עבודת ה' ותלמוד תורה של נשים, תלויה בתובנה האם מדובר בפן החווייתי או הלוגי שלנו. הרצון לעודד את הלימוד הנשי נובע מכך שתלמוד תורה הוא תחום מרכזי בחיים הדתיים, הן מבחינת הדבקות לקב"ה שבו והן מצד הכרת העולם מן הבחינה התורנית. מעבר לחשיבות האינטרניטית, ישנו גם צורך להמנע ממצב בו אישה משכילה בתחומים אחרים ואלו הידע התורני שלה הוא ברמה של כתה ג'.

התחומים שבהם הפן החווייתי-קיומי שולט בהם כתפילה וביטויים רגשיים אחרים, אכן שונים בין גברים ונשים ואילו דברים הקשורים למרכיב האינטלקטואלי יהיו דומים באופן בסיסי. כל הרגיל בעולמה של ההלכה מכיר בכך שהיא מושתתת על האלמנט המשפטי הבנוי על טיעונים לוגיים ומדות שהתורה נדרשת בהם.

תלמוד

תורה הוא

תחום מרכזי בחיים

הדתיים. ישנו גם

צורך להמנע ממצב

בו אישה משכילה

בתחומים אחרים ואלו

הידע התורני שלה

הוא ברמה נמוכה

המסקנה הנובעת מכך היא כפולה: מחד, ככל שמדובר בשימוש באינטלקט לעבודת השם אני מעוניין להגביר את מעורבותן של נשים ולנסות ליישר קו עד כמה שאפשר עם גברים. מאידך, איני תומך בתפיסה הרואה את תלמודן של נשים כשונה (אא"כ מדובר ברמות הרבה יותר גבוהות של לימוד, המגיעות מעבר לרמת ההבנה המשפטית, אך לא על כך נסב הדיון הציבורי הנוכחי ואין כאן מקום לפרט יותר).

עלינו להכיר בכך שכחלק מההבדלים החווייתיים, ייתכן ויהיה הבדל ברצון ובאמביציה לעסוק בתחומים משפטיים-הלכתיים כביטוי לעבודת ד'. בשעתו, כשלימדתי בבית ספר בחו"ל, היתה קבוצה נבחרת שהיתה אמורה ללמוד לימודי קדש מוגברים. בשם השוויון, מנהלי בית הספר יצרו תכנית לימוד גמרא אינטנסיבית עבור תלמידים ותלמידות, אך מהר מאוד התברר שחלק גדול מן הבנות שהיו בתכנית הרגישו מתוסכלות מהלימוד. בעקבות זאת, הצעתי להנהלת בית הספר שהבנות המעונינות בכך ילמדו תנ"ך מוגבר במקום גמרא. ואכן, התברר שזה היה רצון רוב הבנות. ואולם, היה מיעוט שהעדיפו ללמוד גמרא וצרפתי אותן לשיעורי. אחת מהן ממשכה בלימוד במשך שנים, הגיעה להישגים נאים מאוד והשתלבה בעולם התורה הנשי. לאור זאת, הייתי מוסיף שאל לנו לכפות את המודל הגברי על כלל הלומדות, אך עלינו לאפשר ולעודד מאוד את מי שחשקה נפשה בסגנון הלימוד הישיבתי. לעומת הצד האינטלקטואלי המשותף, יש להכיר בכך שישנם ביטויים שונים של עבודת ה' אצל נשים בצד החוויית.

איני בא להטיף לנשים כיצד לבטא זאת, כי בנקודה זו אנו נבדלים, ולא עלי לקבוע זאת.

ככל שמדובר בשאלת דרכי עבודת ה' של נשים, יש להכיר בכך שההלכה היא מערכת אבולוציונית המתפתחת על פני ציר זמן מתמשך. ההלכה היא מערכת חיה המושפעת מתנאי החיים ומערכת משפטית שבה לתקדים, להמשכיות ולרצף יש משמעות. אנו חיים אותה בהווה, לא בעבר ולא בעתיד. יתר מכן, שמירת המצוות מבטאת מערכת יחסים שבין האדם והקב"ה ובין עם ישראל לקונו ואין למערכת יחסים אלא מקומה ושעתה. על דרך משל, גם אדם היודע שהביטויים למערכת יחסיו עם אשתו ישתנו עם חלוף השנים - אין זה אמור להשפיע על דרכי ביטוי היחסים בהווה. גם אם ידוע לנו שבעוד מאתיים שנה ההלכה תיראה אחרת, אין בכך לשנות את ההלכה של היום ומחויבותנו אליה כפי שהיא נוהגת בזמנינו. נסיונות לשינויים רדיקליים בהלכה המוכרת, תוך כדי קביעה שכך יהיה בעתיד או תוך כדי נבירה במקורות קדומים והסתמכות על שיטות שנדחו מהלכה אינם נכונים. כמוכן, קשה לקבוע במדויק היכן עובר הגבול בין שינוי אבולוציוני לגיטימי ורצוי לבין שינוי רדיקלי שאינו ראוי, ומה שנראה בעיני

פוסק מסויים כראוי ורצוי ייחשב על ידי חבריו כמרחיק לכת, אך עדיין האבחנה משמעותית וחשובה.

מעבר לשאלה ההלכתית, ישנה גם שאלת הרצף לעבר והזיקה לדורות עברו, מה שניתן לכנות במונח עממי כ"מסורת". גם דברים שניתן להתירם מבחינה הלכתית צרופה, צריכים להציב אותנו על רצף אחד עם דורות עברו ולא לנתק את זיקתנו לעבר. לכן, שינויים הדרגתיים, בין אם בהלכה ובין אם במנהג, מתקבלים ואילו שינויים דרסטיים פוגמים בכך. אני מסתייג מהנהגות מסוימות שפשו במקומותינו ומשינויים מוצעים, אף אם ניתן להצדיקם מבחינת קריאת המקורות כשלעצמן. במידה והדברים ישתנו באופן הדרגתי, ארגיש בנוח עמם.

כמוכן, יש להדגיש שבכל הדיון הזה, תמיד יהיה מקום לדון באופן שונה בנוגע למקרים יוצאים מן הכלל, כבכל תחום מתחומי החיים. למשל, בשעתו נתתי את הסכמתי לכך שאישה שהשתכנעת ברצונה הכן ובצורך הנפשי שלה להניח תפילין ובבעיות שתתעורנה אם לא תעשה כן, להניח תפילין בביתה בצנעה. ברם, תנאי קודם למעשה, גם כלפי החריגים הללו, הוא הכנות הודאית שהדבר נובע ממקור טהור של רצון לקרבה לקב"ה וחוויה דתית ואינו מושפע משיקולים אחרים כשוויון בין המינים וכיו"ב. ואולם יש לחזור ולהדגיש שבימינו לא זו הדרך הראויה לכתחילה וראוי לא להגיע למצב כזה. נכון יותר לפעול לפי העקרונות שמניתי לעיל, ולהימנע מכך בעת הזאת.

אין לי שום בעיה לגבי הוראת ההלכה על ידי אישה אם היא ראויה ואם פונים אליה בגלל ידענותה (ולא בגלל הכרמוזומים שלה). הבעיה היא שאינני מכיר הרבה מועמדות שראויות לכך. ברצוני להדגיש ש"ראוי לכך" מחייב שני תנאים מרכזיים: א. הכרת עולם התורה דרך לימוד המושרש במצוות תלמוד תורה ובשיטות הלימוד שנהגו לאורך הדורות ולא באמצעות שיטות מחקר אקדמיות. ב. ידע תורני מקיף בכל התורה כולה. אני מייחל ליום שבו תהיינה פוסקות ראויות על פי הקריטריונים הללו, אך נכון להיום איני מכיר כאלו. יש רמה מסוימת של ידע שכבר קיימת, ונשים המשיבות בעיני טהרת המשפחה עושות עבודת קדש, אך רמה הדרושה לשאלות קשות המצריכות "כתפיים" רחבות, טרם פגשתי.